

Specifické (vývojové) poruchy učení (SPU, VPU či SVPU)

Pod pojem specifická porucha učení, ale také vývojová porucha učení či specifická vývojová porucha učení (dále jen **SPU**) můžeme zahrnout celou **skupinu poruch a dysfunkcí, které jsou příčinou výukových obtíží dítěte ve škole**. Odborně se jim říká dyslexie, dysortografie, dysgrafie, dyskalkulie apod. Odhaduje se, že v populaci je 4-5% jedinců, trpících některou z těchto poruch, vyšší procento výskytu je u chlapců. Projevy SPU se nejčastěji objeví až na určitém stupni vývoje dítěte, zpravidla po nástupu do 1. ročníku ZŠ.

Příčiny vzniku

Příčin vzniku poruch učení může být více. Můžeme k nim zařadit např.:

- **Dědičnost** – je to případ, kdy se v blízké rodině mohou vyskytovat lidé, kteří těmito obtížemi trpěli či trpí.
- **Nepříznivý nitroděložní vývoj dítěte** – zpětně bývá většinou obtížně prokazatelný. Uvažuje se zde například o negativním vlivu nevyvážené hormonální hladiny matky či dítěte v průběhu těhotenství, vlivu prodělaných závažnějších onemocnění matky během těhotenství, vlivu rizikových léků z hlediska těhotenství a vývoje plodu, intoxikace jinými škodlivými látkami včetně užívání drog, alkoholu a kouření. Negativní vliv na nitroděložní vývoj dítěte může mít i dlouhodobý psychický stres matky během těhotenství.
- **Komplikace při porodu a v období těsně po porodu** - těžký porod s přidušením dítěte nebo například těžší novorozenecká žloutenka mohou být také příčinou, na jejichž základech se mohou poruchy učení rozvinout.
- **Nepříznivý vývoj dítěte v období do jednoho roku věku** - sem spadá například prodělání těžšího infekčního onemocnění, úraz hlavy a podobně.
- **Nedostatek potřebných podnětů** – např. málo podnětné rodinné prostředí pro zdárný a včasný vývoj řeči, nedostatečná pomoc při zvládnutí dovedností čtení a psaní v raném období školní docházky.

Základní typy poruch učení

- Dyslexie – specifická porucha čtení
- Dysgrafie – specifická porucha psaní
- Dysortografie – specifická porucha pravopisu
- Dyskalkulie – specifická porucha osvojování matematických schopností
- Dyspraxie – specifická vývojová porucha motorické funkce
- Dyspinxie – porucha v oblasti výtvarných dovedností
- Dismúzie – porucha v osvojování hudebních dovedností

Mezi nejčastější a širší veřejnosti i pedagogům nejznámější patří dyslexie, dysortografie, dysgrafie a dyskalkulie.

Dyslexie – specifická vývojová porucha čtení

Slovo dyslexie pochází z řečtiny a doslovně znamená „potíže se čtením“. Děti s dyslexií mají **potíže naučit se číst běžnými výukovými metodami**.

Porucha vzniká většinou na podkladě **poruchy zrakové percepce**, kdy je porušeno zrakové vnímání, velmi často zrakové rozlišování např. stranově obrácených tvarů a detailů, rozlišování figury a pozadí, vnímání barev. Bývá přítomna také porucha pravolevé a prostorové orientace.

Projevuje se obtížemi ve čtení, kdy je porušeno čtení jako vlastní akt: je buď pomalé, namáhavé, neplynulé, s menším výskytem chyb (tzv. pravoemisférové čtení) nebo naopak rychlé, překotné, se zvýšenou chybovostí (tzv. levoemisférové čtení). Dítě má problémy s intonací a melodií věty, nesprávně používá i dech. Žáci často opakují začátky slov, neudrží pozornost na jednom řádku, přeskakují řádky a hůře se orientují v textu.

Při čtení se objevují **typické specifické chyby**:

- záměny tvarově podobných písmen, např. b-p-d
- snížená schopnost spojovat zvukovou a psanou podobu hlásky
- nerozlišování hlásek zvukově si blízkých
- přesmykování slabik (tzv. kinetické inverze), např. lokomotiva – kolomotiva
- vynechávky písmen, slabik, slov, vět
- přidávání písmen, zvláště vkládání samohlásek do shluků souhlásek
- vynechávky diakritických znamének nebo jejich nesprávné použití
- domýšlení koncovek slov
- neporozumění obsahu čteného textu.

Problémy se objevují i v reprodukci čteného textu. Dítě si buď vůbec nepamatuje, co četlo, reprodukuje nesprávně, protože se příliš soustředilo na výkon čtení jako takový, nebo je reprodukce chudá, útržkovitá. Některé děti jsou schopny text reprodukovat pouze za pomoci návodných otázek.

Tyto obtíže mohou vznikat také pokud dítě používá **nesprávnou techniku čtení, tzv. dvojí čtení**, kdy si přečte slovo napřed potichu pro sebe a teprve pak jej přečte nahlas.

U dyslektických dětí tedy dochází k **disproporci mezi úrovní jejich obecných schopností, která je vyšší než jejich úroveň čtení**. Tito žáci mají tedy **obtíže všude tam, kde jsou závislí na výkonu čtení** – zcela jistě ve výuce cizích jazyků, v naukových předmětech, ale i v matematice, zvláště při řešení slovních úloh. Problémy se při přetrvávající poruše většinou prohlubují na 2. stupni ZŠ, kde je práce s textem základem ve výuce většiny předmětů, a kde je potřeba získávat další informace samostatným studiem z učebnic a další literatury.

Dysortografie – specifická porucha pravopisu

Dysortografie vzniká většinou na podkladě **poruchy sluchové percepce**, kdy je porušeno sluchové vnímání, často zejména sluchové rozlišování. Jedná se o rozlišování zvuků, výšky, hloubky a délky tónů, jednotlivých hlásek, slabik a slov. Bývá porušena schopnost sluchové analýzy a syntézy, sluchové orientace a sluchové paměti. Objevuje se i porucha koncentrace pozornosti.

Porucha se projeví zejména při psaní diktátu, kde se vyskytují **specifické chyby**:

- vynechávky písmen, slabik, slov i vět
- přidávání písmen
- vynechávky nebo nesprávné umístění diakritických znamének
- přesmykování slabik
- záměny hlásek zvukově podobných, zvláště znělých a neznělých (děti znají pravidlo, ale neumějí ho použít)
- záměny slabik zvukově podobných – např. di, ti, ni / dy, ty, ny. Nesprávné rozlišování následně ovlivní i určování pravopisu podstatných a přídavných jmen podle vzorů, které na tyto slabiky končí. Druhotně je pak ovlivněn i pravopis shody podmětu s přísudkem.
- nedodržování hranic slov v písmu. U starších žáků bývá typické psaní slov dohromady s předložkami a se zvrtnými zájmeny se, si.

Na množství specifických chyb se podílí i **snížený jazykový cit** u těchto dětí. **Při ústním ověřování znalostí dosahují podstatně lepších výsledků**, protože pravidla pravopisu se dokáží naučit. Některé problémy plynou i z pomalého osobnostního tempa, pomalého tempa psaní nebo přílišného soustředění se na výkon psaní jako takový, takže děti pak nestihnou zdůvodnit pravopis během psaní a ani při kontrole napsaného.

Dysgrafie – specifická porucha psaní

Podkladem dysgrafie bývá nejčastěji porucha motoriky, zvláště jemné, ale někdy i v kombinaci s hrubou. Dále se zde vyskytují **poruchy motorické koordinace a senzomotorické obtíže**. Obtíže vznikají i při **problémech v lateralizaci** (při nevyhraněné nebo zkřížené lateralitě, při přecvičeném praváctví či leváctví). Držení psací potřeby bývá rovněž neuvolněné, křečovité. Výsledkem je snížená kvalita písemného projevu, písmo je neuspořádané, až nečitelné, vlastní akt psaní těžkopádný, pomalý, neobratný. Dítě má problém s navazováním jednotlivých písmen, s udržením písma na řádku a s udržením správného sklonu.

Potíže se dále projevují **v následujících oblastech**:

- Dítě si obtížně pamatuje tvary písmen, obtížně je napodobuje.
- Písmo je příliš velké či malé, často obtížně čitelné.
- Obtíže při napodobování písmen a pomalé vybavování tvarů písmen přetrvávají i ve vyšších ročnících.
- Ve svém písemném projevu často škrťá, přepisuje písmena.
- Písemný projev je neupravený.
- Neúměrně pomalé tempo psaní.
- Písařský výkon vyžaduje neúměrně mnoho energie, vytrvalosti a času.

Dyskalkulie – specifická porucha osvojování matematických schopností

Dyskalkulie je poruchou matematických schopností, která **postihuje manipulaci s čísly, číselné operace, matematické představy, geometrii.**

Dítě s dyskalkulií má obtíže při osvojování matematických pojmů, chápání a provádění matematických operací. Často si **osvojuje početní spoje především pamětně**, a pokud paměť selže, dopouští se „neobvyklých chyb“. Neúměrně **dlouho setrvává na počítání s užitím prstů**. V jiných případech je narušena matematická logika a dítě nechápe základní postupy.

Žáci mívají narušenu matematickou schopnost manipulace s předměty konkrétními či nakreslenými a jejich přiřazování k symbolu čísla, bývá postižena i schopnost řadit předměty podle velikosti nebo rozpoznávat vztahy v dimenzi více – méně. Objevují se poruchy v chápání matematických pojmů a vztahů mezi nimi, v chápání čísla jako pojmu apod. Grafická dyskalkulie se pak projevuje narušenou schopností psát numerické znaky, děti se neumí vyrovnat s příslušným grafickým prostorem, mívají problémy v geometrii. Při operacionální dyskalkulii nezvládají provádění matematických operací, zaměňují jednotlivé operace.

Obecné zásady práce s dětmi se specifickými poruchami učení (SPU)

- **Vzdělávání žáků** a zejména vzdělávání žáků s určitými obtížemi vyžaduje kromě základního prostoru vymezeného legislativními předpisy nenahraditelné pedagogické citění a skutečnou lidskou empatii, porozumění a profesionální zaujetí učitelů.
- **Vysvětlete žákovi**, v čem tkví jeho potíže. Možná, že si je svých problémů vědom, ale vysvětlení mu pomůže je lépe pochopit a také pochopit sebe sama.
- **Podporujte žákovu sebedůvěru.** Předchozí zkušenosti ho postavily do role neúspěšného člověka. Nyní přichází příležitost tento stav změnit. Pomozte mu změnu uskutečnit.
- **Posad'te žáka blíže k vám** a podporujte přátelskou atmosféru.
- **Bud'te dobrými pozorovateli** a reagujte operativně na žákovy specifické potřeby. Naučte se rozlišovat, kdy má žák tendenci ze svého problému těžít nepřiměřené úlevy a vyhnout se plnění úkolu, případně kdy hodlá zakrýt faktickou neznalost.
- **Nevystavujte žáka** zbytečně časovému tlaku zadáním úkolů pro daný časový limit. Tato situace spíše orientuje snahu žáka být první než splnit úkol bez chyb. Výsledek soutěže může opět žáka zařadit do pozice neúspěšného.
- **Netrvejte vždy na splnění úkolu** v danou chvíli. Rozumnou organizací práce bude žák schopen úkol splnit později v průběhu hodiny.
- **Neopakujte stereotypně** žákovi jeho nezdary, volte konstruktivní kritiku - lépe je poukázat na příčiny nezdaru a na cesty zlepšení situace, než pouze poskytovat negativní zpětnou vazbu.
- **Umožněte žákovi** používat kompenzační pomůcky (kalkulátor, počítač, magnetofon, diktafon ...).
- **Umožněte žákovi** psát do sešitu s alternativním řádkováním (zejména u žáků s dysgrafií).
- **Ujistěte se**, že žák rozumí zadání úkolu. Jelikož žák má obtíže v přečtení nebo v opisu zadání, přečtete zadání úkolu s ním.
- **Vytvořte** konstruktivní spolupráci s rodiči.

- **Pokud známkujete** žákovu práci, soustřeďte se na výkony, které žák zvládl. Známkování by nemělo být pro žáka demoralizující nebo naopak nereálně nadhodnocené. Vhodnější je rozbor chyb než jejich křiklavé zatržení.
- **Nalezněte oblast**, ve které je žák zdatný a poukazujte na jeho dobré výsledky.
- **Umožněte žákovi** zažívat ve škole úspěch.

Náprava (reedukace) specifických poruch učení

Reedukační proces znamená **postupný rozvoj, zlepšování úrovně porušených nebo nevyvinutých funkcí** potřebných pro čtení, psaní, počítání (např. rozvoj porušených funkcí zrakového a sluchového vnímání). Jeho výsledkem ale není pouze rozvoj těchto funkcí a vytvoření potřebné dovednosti na přijatelné úrovni, nýbrž je zaměřen i na **plnou nebo alespoň částečnou kompenzaci problematiky** plynoucí ze specifické poruchy učení.

Obecné zásady postupu při reedukaci SPU (specifických poruch učení)

1. Při reedukaci vycházíme z **kvalitní diagnostiky, z aktuálního stavu a projevů poruchy**. Respektujeme navíc nejen individuální projevy, stupeň poruchy dítěte, ale i obtížnost reedukačních cvičení. Volíme proto vždy individuální přístup, který tyto skutečnosti zohledňuje.
2. Neexistuje jednotný návod, jak postupovat při reedukaci. **Začínáme na té úrovni, ve které nemá dítě ještě obtíže**, kterou zvládá. Zaměřujeme se na rozvoj funkcí, které jsou u dítěte konkrétně porušené, nerozvinuté. Vždy **začínáme splnitelnými úkoly**, protože je velmi důležité dopřát dítěti hned v počátcích reedukace pocit úspěšnosti, který posílí nejen důvěru ve vlastní schopnosti, ale i naději v úspěšnost reedukace. Nároky zvyšujeme postupně a pozvolna.
3. Můžeme si stanovit **rámcový, orientační program reedukace**. Při každé reedukační práci je třeba z něj vycházet a stanovit si základní body, na které se budeme při reedukaci soustředit. Tyto "přípravy" na reedukaci aktuálně měníme podle úspěšnosti dítěte v reedukační činnosti.
4. **Reedukační činnost není doučování**, reedukace je zaměřena na rozvoj porušených, nerozvinutých funkcí a na kompenzaci obtíží, které jsou jimi způsobeny při praktických činnostech. Přesto se, je-li aktuálně potřeba, můžeme doučování doplňkově věnovat, ale nezaměřujeme se pouze na ně.
5. **Reedukační cvičení by měla být pro děti přitažlivá**. Nenavozujeme pocit úkolu, povinnosti. Spíše mluvíme o cvičení, trénování nebo hře. Čím více se nám daří vytvořit příjemnou atmosféru, tím jsou pokroky u dítěte rychlejší, výraznější. Stejný postup doporučujeme v přístupu k dítěti rodičům, kteří reedukační cvičení provádějí s dětmi doma (pro domácí práci sice zadáváme reedukační cvičení pravidelně, ale pouze v omezeném rozsahu a vždy hravou formou).
6. **Neklademe důraz na kvantitu, ale na kvalitu**. Vyhýbáme se proto časovým limitům. Pokud je zařazujeme, tak až ve chvíli, kdy již dítě danou činnost zvládlo a bylo v ní úspěšné.
7. **Chyby v průběhu reedukačních cvičení nezdůrazňujeme**. Upozorňujeme na ně jakoby mimochodem, nenásilně, abychom děti zdůrazňováním neúspěchu od cvičení neodradily. Vhodné je, pokud možno, chybování předcházet, včas rozpoznat, že by

dítě mohlo chybovat a zasáhnout tak, aby se chyby nedopustilo. Děti mívají tendenci si více zapamatovat chyby než správný postup.

8. Nepodceňujeme **účinek pochvaly při reedukaci**, dítěti vyjadřujeme podporu, jsme jeho pomocníky v případě, že se mu práce nedaří.
9. Respektujeme **zásadu "raději méně, ale častěji"**, pravidelně. Činnosti rozdělíme na kratší úseky tak, aby dítě po celou dobu bavily a aby neklesala kvalita na úkor kvantity. Děti vedeme k postupnému dokončování započaté činnosti.
10. **Cílem** našeho postupu by mělo být **zlepšení kvality porušené, nerozvinuté funkce**. S reedukací se tedy snažíme **začít co nejdříve**. Mimo reedukace využíváme též **kompensace**, tj. napomáháme s vytvářením náhradních mechanismů, které převezmou úlohu porušené funkce (zejména u starších dětí a dospělých osob).
11. **Začínáme vždy smyslovými cvičeními**, která tvoří podklad poruch učení, ale také nelze začínat s reedukací čtení, pokud není reedukováno z větší části zrakové vnímání. Proto se smyslová cvičení zařazují nejen na počátku reedukační práce, ale celou ji prolínají. K tomu působí motivačně a jsou přitažlivá.
12. Snažíme se **zapojovat co nejvíce smyslů=multisenzoriální přístup**: zapojujeme zrak, sluch (hlas), hmat, čich, pohyb a rytmizaci. Tato činnost je pro děti přitažlivější, motivační, ale také napomáhá zapamatování nových informací.
13. **Časových limitů můžeme využít, až když dítě danou dovednost bezpečně zvládá**.
14. **Vyhýbáme se porovnávání dosažených výkonů mezi jednotlivými dětmi** navzájem (např. při klasických soutěžích). Hodnotíme výkon dítěte v porovnání s jeho vlastními předchozími výkony. Dítě vlastně soutěží samo se sebou.

Všechny reedukační zásady by se měly prolínat konkrétními reedukačními cvičeními. Pro zvolení vhodného cvičení je nutné **specifikovat, v jaké konkrétní oblasti má dítě nedostatky**. Rozvoj této oblasti je základem reedukační činnosti, protože jinak pracujeme pouze s vnějšími projevy, ale nezabýváme se příčinou - reedukace je pak méně efektivní. (Jucovičová, 2003)

Dítě se specifickou poruchou učení může být vzděláváno za podpory **individuálního vzdělávacího plánu (IVP)**, který je vypracován třídním učitelem na základě doporučení školského poradenského zařízení (nejčastěji Pedagogicko-psychologickou poradnou – PPP), jehož odborníci se vyjádří ke **konkrétním vhodným metodám práce** s daným dítětem. Součástí IVP pak může být také **individuální speciálně-pedagogická péče zaměřená na reedukaci**. **Velmi důležitá je spolupráce školy a rodiny dítěte**.

Užitečné odkazy:

<https://www.kppp.cz/co-vas-zajima/specificke-poruchy-uceni.html#naprava>

<http://www.kamernet.cz/napravy/napravy.php>

<http://eegbiofeedback.cz/sluzby/poruchy-uceni/>

<http://www.pedagoginkluzze.cz/modul-prace-s-zaky-se-specifickymi-poruchami-uceni>

<http://www.basic.cz/studijni-centrum/>

http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/S/Specifick%C3%A9_poruchy_u%C4%8Den%C3%AD_a_chov%C3%A1n%C3%AD_-_SPU

<http://specou.cz/wp-content/uploads/2013/04/SPU-prez.pdf>

Literatura k tématu:

Zelinková O.: Poruchy učení

Pokorná V.: Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování

Pokorná V.: Cvičení pro děti se specifickými poruchami učení

Pokorná V.: Rozvoj vnímání a poznávání

Jucovičová D., Žáčková H.: Reeducace specifických poruch učení u dětí

Jucovičová D., Žáčková H.: Dysgrafie

Jucovičová D., Žáčková H.: Dysortografie

Novák J.: Dyskalkulie – specifické poruchy počítání

Matějček Z.: Dyslexie – Specifické poruchy čtení

Zelinková O.: Cvičení pro dyslektiky I. – IV.